

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ГРАЖДАНДЫК ИДЕНТУУЛҮКТҮН САЯСИЙ ЖАНА УКУКТУК НЕГИЗДЕРИ.

Практикалык сабактын материалдары.

Иш №1. "Адамга каршы дискриминация түз жана кыйыр түрдө болушу мүмкүн"

Description: Түздөн-түз дискриминация бир адамга экинчисине караганда жаман мамиле жасалганда же ал адамдын же алар менен байланышкан бирөөнүн бир же бир нече корголгон өзгөчөлүктөргө ээ экенине байланыштуу факты же божомолдордон улам пайда болот. Мындай мамилени эң өзгөчө учурларда гана актоого болот.

Кыйыр дискриминация белгилүү бир норма, критерий жана калыптанган практика (кандайдыр бир расмий же расмий эмес эреже) корголгон өзгөчөлүгү бар адамды башкаларга салыштырмалуу ыңгайсыз абалга койгондо пайда болот. Мындай эреже же практика биринчи караганда нейтралдуу көрүнүшү мүмкүн, анткени анда корголгон өзгөчөлүк ачык айтылбайт, бирок анын иштеши корголгон өзгөчөлүктөргө ээ адамдарды басмырлоого умтулат. Эгерде мыйзамдуу максатка жетүү үчүн пропорционалдуу жана зарыл чаралар көрүлсө, кыйыр дискриминация негиздүү болушу мүмкүн.

Көнүгүү: Төмөнкү жагдайлардын кайсынысы түз дискриминация, кайсынысы кыйыр басмырлоо болуп саналат?

А) Мамлекеттик мектеп мугалимдер үчүн жаңы дресс-кодду жарыялайт, бул мектепте эч кандай шартта баш кийим кийүүгө тыюу салат. Мусулман мугалим сабак учурунда жоолук салынып жүрүүнү улантууда жана жаңы эрежелерди сактабаганы үчүн жумуштан кетирүү менен коркутулууда.

В) Компания жаңы кызматкерди кабыл алууну пландаштырууда жана "тиешелүү иш тажрыйбасы 10 жылдан кем эмес" жогорку квалификациялуу кызматкерди жарыялайт. Тажрыйба бардык талапкерлерден талап кылынат, бирок бул критерийге жооп берүү ыктымалдыгы жаш талапкерлер үчүн кыйла төмөн.

В) Цыган киши батирди ижарага алууну көздөйт, бирок үй ээси андан баш тартат, анткени «цыгандар эч качан батир акысын өз убагында төлөбөйт».

Д) Өлкөнүн мыйзамдарында балдардын мектепке кирүү үчүн жашаган жери боюнча каттоосу керектиги каралган. Этникалык азчылыктын көчмөн жамааттарына кирген балдар көчмөн коомго байланыштуу турак-жай каттоосу жок болушу мүмкүн жана башка балдарга салыштырмалуу начар абалда болушу мүмкүн.

Иш №2. — Инандын Орханы кыргыз жараныбы?

кырдаалдын сүрөттөлүшү: Орхан Инанды, улуту түрк, 1995-жылдан бери Кыргыз Республикасында жашап, иштеп, 2012-жылы Кыргыз Республикасынын жарандыгын алган. О.Инанда 20 жылдан бери “Сапат” эл аралык билим берүү мекемесин жетектеп келет. Анын курамына 16 лицей, Ала-Тоо университети, UWIS эл аралык мектеби жана төрт жалпы билим берүүчү мектеп кирет. Мекеменин сайтындагы маалыматка караганда, Запата шаарында 10426 мектеп окуучулары жана студенттер билим алышат. Кыргыз Республикасынын Билим берүү министрлиги да Запаттын тең негиздөөчүсү болуп саналат. Кыргыз Республикасында О.Инанды бир нече мамлекеттик сыйлыктарга ээ болгон: «Билим берүүнүн отличниги», «Даңк» медалы, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Ардак Грамотасы менен сыйланган. Бирок Түркияда бийлик О.Инанды террордук уюмдун мүчөсү, ислам теологу Ф.Гүлендин идеяларын улантуучу деп эсептейт. Акыркысы негиздеген “Хизмет” кыймылы Түркияда террорчу катары таанылган.

Ал 2021-жылдын 1-июнуна караган түнү дайынсыз жоголгон. Милиция бардык аймактарга ориентацияларды жөнөтүп, ага Интерпол аркылуу да эл аралык издөө жарыяланган. Аталган факты боюнча сотко чейинки өндүрүш иштери козголуп, КРнын Кылмыш-жаза кодексинин 170-беренеси («Адам уурдоо») менен кылмыш иши козголгон. О.Инанды издөө үчүн Бишкек шаарынын Октябрь райондук ички иштер башкармалыгында тергөө тобу түзүлүп, бул иш боюнча сотко чейинки өндүрүш ички иштер министри Улан Ниязбековдун көзөмөлүндө. Кийинчерээк КР Президенти С.Жапаров УКМК менен Ички иштер министрлигине О.Инанды издөө иштерине кошумча күчтөрдү тартууну жана анын жүргөн жерин аныктоо боюнча тиешелүү издөө иш-чараларын жүргүзүүнү тапшырган.

Ошого карабастан, «Сапаттын» бүтүрүүчүлөрү жана студенттердин ата-энелери Бишкекте мөөнөтсүз нааразылык акциясын жарыялашты. 1-июндан тарта алар О.Инанданын сүрөттөрү менен өкмөт үйүнүн жана Түркия элчилигинин имаратынын жанындагы митингдерге чыгышкан. Жарандардын басымдуу көпчүлүгү социалдык тармактарда аны Кыргыз Республикасынын чыныгы жараны деп эсептеп, ар кандай ураандар менен колдошкон. Митингдердин биринде мурдагы тышкы иштер министри, жазуучу Чыңгыз Айтматовдун уулу Аскар Айтматов сөз сүйлөдү. Саясатчы О.Инанданы колдоорун билдирип, аны Кыргыз Республикасынын досу жана досу деп атады.

2021-жылдын 5-июлунда Түркиянын президенти Режеп Тайып Эрдоган О.Инанди колго түшүрүлүп, Түркияга жеткирилгенин билдирген. Бул тууралуу ал TRT Haber мамлекеттик телеканалынын эфиринде билдирди.

“Сапат” ишканасынын жетекчиси О.Инанданы мыйзамсыз алып чыгууга жол берген УКМКнын кызматкерлерине карата КР Аскердик прокуратурасы тарабынан сотко чейинки өндүрүш иштери башталды. Тышкы иштер министрлиги Түркиянын элчисине нота тапшырып, Инанданы мекенине кайтарууга чакырды. 6-июлда президент С.Жапаров интервью берип жатып, өкмөт О.Инандын Кыргыз Республикасына тез арада кайтып келишин талап кыларын билдирген.

Кийинчерээк Бишкек шаардык ички иштер башкы башкармалыгынын басма сөз кызматы билдиргендей, «О. Инанди Кыргыз Республикасынын жаранынын паспортуна ээ болуп, 2024-жылдын 23-сентябрына чейин жарактуу Түркия Республикасынын паспортун колдонуп, Кыргызстандын мамлекеттик чек арасынан 27 жолу өткөн: Азербайжан, Казакстан, Бириккен Араб Эмираттары, Россия Федерациясына учуп келген. , Түркия жана Индия 2014-жылдан 2018-жылга чейинки мезгилде. 2018-жылдан бери О.Инанди Кыргыз Республикасынын паспортун 9 жолу колдонуп, Россия, Казакстан жана Индияга учуп келген. Ошентип, анын эки паспорту – Кыргыз Республикасынын жана Түркиянын жараны болгон. Кошумчалай кетсек, 2019-жылы тиешелүү кызматтар тарабынан О.Инанданын Кыргыз Республикасынын паспортун алуусунун мыйзамдуулугу фактысы боюнча сотко чейинки өндүрүштүн алкагында иликтөө иштери башталган».

Талкуула турган маселелер:

1. Адамдын укугу бузулдубу (О. Инанда)?
2. О.Инанда Кыргыз Республикасынын жараны болгонбу?
3. Экинчи жарандыгы аныкталган учурда О.Инанданын Кыргыз Республикасынын жараны катары укугу токтотулабы?
4. Жогоруда баяндалган кырдаал эл аралык укук менен кантип жөнгө салынат?
5. О.Инанданын Кыргыз Республикасынын жарандыгын алганда Түркиянын жарандыгынан баш тартпаганын кандай баалайсыз?
6. Сиздин оюнузча, жарандык иденттүүлүк менен кош жарандуулуктун ортосунда байланыш барбы?
7. Кандай ченемдик укуктук актылардын, анын ичинде эл аралык ченемдик укуктук актылардын негизинде О.Инандын мекенине (КР) кайтарылышы мүмкүн?

Иш №3. “Кыргыз жараны жарандык иденттүүлүгү”

кырдаалдын сүрөттөлүшү: Кыргыз Республикасынын этникалык орус жараны Виктория Бирюкова 2021-жылдын 2-августунда соода борборунда орус кыз менен болгон окуядан кийин Facebook баракчасына (<https://www.facebook.com/100008278505058/posts/3038849699734284/>) жазган. (төмөндө караңыз) №2 иш, 2.1. пункт) жана Кыргыз Республикасында гана эмес, Россия Федерациясында да коомчулуктун кызыгуусун жараткан.

«...Мен Викамын, мен орусмун.

Кыргызстанда өзүмдү кандай сезем? Ооба, менимче, мекендеги ар бир адам сыяктуу эмес, башкача.

Жириновский, Орус православ чиркөөсү, башкалардын баары... Силер эмнени каалайсыңар? Байланыштарды үзөсүзбү? Элчини кайра чакыртыңызбы? Чыр-чатактын күчөшү? Демек, туруксуздуктун үстүндө иштөө дайыма оңой. Мамиле түзөлү, анын ичинде этникалык/диний азчылыктардын маселелери боюнча да каралышы керек.

Негизи мен паспорттогу же башка документтердеги улуту жазылган сызыкты жек көрөм. Мен өзүмдү кыргыз, балким ансыз деле кыргыздай сезем. Биз баарыбыз кыргызстандыкпыз. Реформа партиясындагы кесиптешим, досум айткандай, баарыбыз кыргызбыз, кыргыз үй-бүлөсүнөн, орус, өзбек, казак ж.б.

Бул менин оюмдун эң сонун билдирүүсү деп ойлойм.

Менин оюмча, биринчи кезекте, улуттук азчылыктар өздөрүн кыргыз катары көрсөтүүсү керек. Мен кыргызмын, мезгил. Мындай сөздөрдү маргиналдарга айтсаң, алар чаташтырып башташат. Алгач жылмаюу, четке кагуу, анан алардын “патриоттук” сезими канга бакыт гормонун куюп баштайт. "Бизден дагы көп!" - сандык маалыматтардын негизинде өзүн-өзү сактоо инстинкти иштетилет. Менимче, маргиналдардын негизги азабы коргонуусуздук, алсыздык, үмүтсүздүк, өзүн таануунун бүдөмүк рамкаларында деп ойлойм. Демек, глобалдык, белгисиз дүйнөнүн паника коркунучу келип чыгат. «Меникимин» формуласы «Кыргызка» алдамчы коду менен коркууларды өчүрүү менен сүйүүнүн ачкычын бурат».

Талкуула турган маселелер:

1. Викториянын кыргыз жаранынын (кыргыздын) жарандык өзгөчөлүгүнө байланыштуу постуна кандай баа бересиз?
2. Көп тилдүүлүктү сактоо менен мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана жайылтуу жагынан «Кыргыз Жарана» Концепциясы кантип натыйжалуу ишке ашырылышы мүмкүн?

3. Викториянын: “биз баарыбыз кыргызбыз, кыргыз уруусунан, орус, өзбек, казак ж.б.
4. Сиздин оюңузча, Викторияны окуядан кийин социалдык тармактагы баракчасына ушул постту жазууга эмне түрткү болду?
5. Сиздин оюңузча, кыргыз жаранысынын жарандык өзгөчөлүгүнүн улуттук азчылыктар арасында жайылышына кандай тоскоолдуктар бар?
6. Кырдаалды карап чыгып, кандай жыйынтыкка келдиңиз?

Иш №4. "Адам укугу"

1948-жылдагы Адам укуктарынын жалпы декларациясынын текстин окуп, мүмкүн болушунча толук жазуу жүзүндө бардык негизги адам укуктарын санап бергиле.

Салыштырма укуктук ыкманы колдонуу менен качкындардын жана ички жер которгондордун негизги укуктарынын таблицасын түзүңүз.

Негизги укуктар	Качкындар	Аргасыз мигранттар	Юридикалык колдоо

Практикалык көнүгүү: №1. Кылдат окуп, төмөндөгү суроолорго жооп бериңиз.

1. Жек көрүү жөнүндөгү мыйзам чындыкка дал келген билдирүүлөрдү жазалайбы?
2. Жек көрүү сөздөрүнө карата эрежелердин алкагындагы чектөөлөр дискриминацияга, кастыкка же зордук-зомбулукка түртүүгө ниеттенген сөздөргө гана тиешелүүбү?
3. Мыйзам журналисттердин коомчулукка, атап айтканда, расизм жана сабырсыздык фактыларын билдирүүгө карата кандай жакшыраак маалымат берүү боюнча өз алдынча чечим кабыл алуу укугун камсыздайбы?
4. Мыйзамда алдын ала цензура каралганбы?
5. Берилген жазалар пропорционалдуубу?